

szenvézete van a dolgok és az emberek iránt. Helyesebben „genialis állat“ az ember, a kinek morális érzete, vagyis lelkiismerete a megkülönböztető közte s a többi élő lények között. Lombroso hypothesiséét a genialitásról mint „elmekórságról“ esztelennek mondja Türek, mivel a genialitas, mint alkotó erő sohasem lehet abnormis. A valódi genialitáshoz életenergia szükséges s annak művei sohasem avulnak el.

A „genialis“ ember ellentéte a „bornirt“ ember, s annak kifejezése „*az egoismus antisophiája*“ a melynek ismertetésével a 11-ik fejezet foglalkozik. Önzés, egoismus és anarchia együvé tartozik, s annak hármas bornirt képviselője a tudomány és az élet terén egyaránt *Stirner*, *Nietzsche* és *Ibsen*. Stirner szerint „*der Einzige und sein Eigentum*“ az egyedül üdvözítő életelv, a mivel a rideg élet- és szeretetellenes önzés van kimondva. Mint ilyen Stirner „*antisophus*“, vagyis „*az igazság ellensége*“. Nietzsche továbbá az úri morál anarchismusát és tyranismusát hirdeti, s magasztalja „*a rettenetes cselekedetek magasztosságát*“. Semmi sem igaz és minden szabad, — ez az életböleselete. Bornirtsága azonban szellemes és rendszeres az érzés a gondolkodás s az akarat világában egyaránt. Végül „bornirt, antisociális és inhumánus Ibsen realismusa“, a melyet jól meg kell különböztetnünk Zola és Dostojewsky tudományos és Tolstoi gróf humánus realismusától. Az igaznak, a szépnek, s a nemeknek teljes negatiójával van itt dolgunk.

Im ez Türek művének rövid tartalma. Alig van az újabb irodalomnak tartalmasabb és tanulságosabb könyve. Hamlet- és Faustrajza s *Krisztusképe* valóságos gyöngyei a műnek. A kritika a mű összes kiadásait a legnagyobb elismeréssel fogadta, s az aesthetikai jellemzések csaknem páratlanok az irodalomban. Felhívjuk a műre az érdeklődők szives figyelmét.

Sz. M.

Friedrich Delitzsch : **Babel und Bibel**. J. C. Hinrich'sche Buchhandlung, Leipzig, 1902. S. 52. Mk. 2.

E mű eredetileg felolvasásnak készült; szerzője, az assyrologia tanára a berlini egyetemen, f. évi január 13-án olvasta azt föl a *német keleti társaság* előtt Vilmos császár jelenlétében, s utóbb, az udvar kivánságára, felolvasását a királyi palotában megismételte. Szerző, előadásában, vonzóan ismerteti, csoportosítja az eredményeket, a melyekre az angol, amerikai s német kormányoktól s tudományos társaságoktól a régi Babyliában és Assyriában rendezett ásatások és kutatások vezettek, s a melyek a biblia egyes adataival, elbeszéléseivel vonatkozásban, kapcsolatban állanak. Ilyenféle adatot nemcsak bő mennyiségben tártak föl a babylioi és assyriai ásatások, hanem el lehet mondani, hogy azok sok tekintetben egészen új világításban tüntetik föl az ó-szövetségi elbeszéléseket, új szint és életet lehelnek azokba. Azok a rég elmúlt dolgok, a Krisztus előtt 1000 (Dávid és Salamon) 1400, (Mózes) 2200 (Ab-

rahám) évvel élt személyek, történt események a babyloni és assyriai ékiratok és domborművek előadásáiban és ábrázolásaiban határozott alapot, biztos körvonalakat nyernek, úgy, hogy az ó-szövetség nemcsak mint vallásos igazságok, hanem mint a történeti adatok okmánytára is — ellentétben a korábbi idők skeptikus felfogásával — egyre nagyobb tekintélyre emelkedik.

A felásott romok, a megfejtett ékiratok és domborművek nemcsak egyes földrajzi adatokat — Kábár-csatorna, Ur, Karkenis, Lakis városa, — tisztáznak, nemcsak egyes történeti alakokat (Sargon, Sardanapal, Sanherib, Hammurabi király) helyeznek tisztább világításba, hanem az assyris és babylon népet — hosszú történetével, nagy kulturájával egyetemben — szinte újra feltámasztják előttünk. Látjuk e hatalmas államok külső és belső életét, hadügyét és igazságszolgáltatását, kereskedelmét és földmivelését. Babyloniában egy jogi állam áll előttünk, egy nagy törvénygyűjteménnyel, mely a polgári élet minden viszonyát szabályozza. Tudománya, főleg az astronomia és geometria oly virágzó, hogy mai astronomusainkat is bámulatra ragadja. A babyloni nyelv a Nilustól az Eufratesig a diplomácia nyelv, Bábel, a főváros, mint a középkorban Róma, a kultura székhelye.

Midőn Izráel 12 törzse Kanaánba betört, oly országba jött, a mely teljesen a babyloni kultura befolyása alatt állott; e befolyás nyomai az ó-szövetség áldozási rendjében, a papi szervezetben, sőt még a sabbath-ünnepek átvételében is sorra fölismerhető.

De e befolyás alól a zsidók vallásos képzei se maradtak mentek. Egy egész csomó bibliai elbeszélésnek Babyloniában találjuk meg tisztább és őseredetibb alakját. Ilyenek az *özönvíz-monda*, melyben Noé szerepét Xisuthros tölti be; ilyen a *teremtés története*, melyben a világosság istenének, Marduknak tetteit, a zsidó költők és próféták Jahvéra vitték át, s őt ünnepezték, mint olyat, ki a tengeri szörnyek fejeit széttiporta (Zsolt. 74., 13.), ki a sárkány segítőársait összetörte (Jób, 9. 13.). Babyloni eredetre vallanak a *tíz-parancsolat* 5., 6., 7-ik parancsa is; a szenvedést, betegséget, a halált a babylonok is úgy fogták föl, mint a bűn büntetését. Itt is megvan a *kigyóról* szóló elbeszélés, mely az aszszonyt elcsábítja. Babyloniára vezethető vissza az angyalok, kerubok és démonok képzei is; maga a *Jahve* név is ősrégi öröksége ama kanaáni törzseknek, a melyekből századok mulva Izráel 12 nemzetsége kivált. Hammurabi egy agyagtábláján már ott találjuk a Jahve nevet.

Érintik-e valamikép e fölfedezések az új-szövetséget s Jézus evangéliumát? Nem hisszük! A szeretet, a bűnbánat, az alázatosság, a tisztaszívűség evangéliuma sokkal inkább fölötte áll a tér és idő korlátainak, sokkal jobban az emberi szívben gyökerezik, semhogy bármi történeti vagy tudományos fölfedezéssel veszíthetne értékéből! Legfőlebb a reá aggatott emberi képzetek és vélekedések módosulhatnak, — de hát ez minden emberi műnek közös sorsa! Az az Isten, kinek ismere-

tére minket Jézus megtanított, a kit lélekben és igazságban kell imádnunk s a ki szerető atyja az embereknek, — örökre elveszithetetlen kincse marad az emberiségnek.

Delitzsch művéből látjuk, hogy a babiloni és assyriai ásatások nemcsak egyetemes és kulturtörténeti, hanem *vallástörténeti* szempontból is a legnagyobb figyelemre méltók s valósággal új korszakot nyitnak meg az ó-szövetség megértésében és megítélésében. A művet 50 kép díszíti.

—z.—s.

Curt Stage: Wahrheit und Friede. (I—II. B. Braunschweig; Berlin; 1894; 1898.); *Geist und Leben* (I—II. B. Braunschweig; Berlin; 1895; 1899); *Gnade und Freiheit* (Berlin; 1901).

Öt kötet predikáció, — de nem egy szerzőtől, hanem *egy* szerkesztő-kiadótól, a hamburgi lelkésztől: *Stage*-tól.

Ezeknek a köteteknek bemutatására az indít, hogy ebben az évben magyar nyelven is jelent meg predikáció-gyűjtemény *szerkesztésben* s nem *egy szerzőtől*, t. i. a S. Szabó József-féle ú. n. „Gyakorlati Evang. Reform. Papi Lexikon“, a melyről a Szemle 3-ik füzete adott ismertetést, úgy tüntetvén fel a gyűjteményt, mint a mely szerencsésen van szerkesztve abban a tekintetben is, hogy nincs „kiváló ellentét a szigorúbb dogmatikus és a szabadabb felfogású beszédek között“.

Megvallom, épen ez az állítás birt rá, hogy a német prot. predikáció irodalom ama termékeit nézzem át s mutassam be, a melyekben szintén *egy gyékényen* árulnak dogmatikusok és rationalisták, orthodoxok és modernek, a kiknek mindenikében van, mert kell lenni, egy adag dogma, mert különben nincs mit előadniok.

Célomhoz teljesen hozzáillik a fenti 5 kötet, a melyek *igazságot és békességet lelket, és életet, kegyelmet és szabadságot* tartalmaznak czimök szerint is, valóságban is úgy, mint az írók a különböző lelki adományok szerint, de egy célra munkálva, az Istenországát építgetik. Nem „határozott dogmatikus iránynak“, hanem az igazságnak, békességnek, léleknek, életnek, kegyelemnek és szabadságnak a képviselő s hirdetői. Hogy a S. Szabó József-féle vállalat emberei így vannak-e *az előjáró beszéd szerint* is, vagy pedig nem, azt az ismertetésből s magából a vállalat előszavából tudhatni meg. A *Stage-féle* vállalat kijelenti, hogy nem dogmatikus irányzatokat szolgál. — a német szakfolyóiratok ugyanezt hangsúlyozzák s a modernek is megkapván eledelüket, megvannak elégedve, a régiesek is, látván, hogy a modernek szintén *pozitív* alakban építenek, elismeréssel fogadják az együttműködő ellentétes felfogású theologusokat s lelkészeket.

De hát kik azok, a kik így egyesülnek *Stage* közvetítésével egy-egy predikáció kötetben.